

NHU CẦU GIÁO DỤC HÒA NHẬP Ở TRƯỜNG TIỂU HỌC CỦA TRẺ EM MỒ CÔI SỐNG TẠI CÁC CƠ SỞ BẢO TRỢ XÃ HỘI THEO TIẾP CẬN ĐẶC ĐIỂM TÂM LÝ - XÃ HỘI

Nguyễn Thị Dung*

ABSTRACT

Because after abruptly losing loved ones at an early age temporary orphans are too young to experience psychological trauma, being self-limiting or free of adherence due to lack of tutors. When living in the CSs they have to change their environment and habits. Therefore, when integrating into primary school, they have many different needs for IE and different education. Inclusive schools, teachers, social workers and social protection institutions should take measures to assist them to integrate into the primary school - the first socialized environment of each individual.

Keywords: Orphans, inclusive education. Social support facilities, primary schools

Ngày nhận bài: 2/6/2021; Ngày phân biện: 5/6/2021; Ngày duyệt đăng: 8/6/2021

1. Mở đầu

Trẻ em mồ côi (TEMC) đang sống tại các cơ sở bảo trợ xã hội (CSBCTXH) là những trẻ em không có cha mẹ, không được sống cùng người thân, không có gia đình mà dựa hoàn toàn vào các tổ chức BCTXH. Thực tế cho thấy, TEMC đang sống tại các CSBCTXH thường có tâm lý bất ổn khi đến trường học vì luôn có cảm giác mình không có cha mẹ và không có một gia đình bình thường như những trẻ em khác. Các em thường sống khép mình, ít tiếp xúc với mọi người và ít tham gia các hoạt động tập thể, hoạt động xã hội. Điều đó ảnh hưởng không nhỏ đến kết quả học tập, rèn luyện và phát triển nhân bản thân. Hơn nữa, TEMC thường thiếu thốn cả về vật chất lẫn tình cảm, từ đó ảnh hưởng rất lớn đến sự hoà nhập với môi trường xã hội (MTXH). Vì vậy, TEMC rất cần những người thương yêu, có trách nhiệm với các em thay thế cha mẹ và gia đình từ phía GV, nhà trường, CSBCTXH cũng như toàn xã hội. .

2. Nội dung nghiên cứu

2.1. Đặc điểm của trẻ em mồ côi (TEMC) sống tại các CSBCTXH theo tiếp cận tâm lý - xã hội (TYL-XH)

2.1.1. Đặc điểm tâm lý - xã hội do hoàn cảnh xuất thân: Việc mất đi cha mẹ ruột, mất gia đình đồng nghĩa với việc mất chỗ dựa về vật chất và tinh thần khi tuổi đời đang rất cần sự chăm sóc yêu thương từ những người sinh ra mình và phải chuyển sang một "gia đình thay thế" hoàn toàn xa lạ là một đặc điểm xuất thân khiến TEMC sống tại các CSBCTXH bị tổn

thương tâm lý và thu mình trong giao tiếp. Nhiều nhà nghiên cứu đã chỉ ra rằng, khi sợi dây tình cảm và yêu thương, chăm sóc của người mẹ nói riêng và người thân nói chung bỗng dưng bị cắt đứt hoàn toàn khiến các em bị tổn thương tâm lý một cách nghiêm trọng, nhiều em có những biểu hiện rối loạn sau sang chấn.

Một số loại tổn thương về tâm lý: TEMC sống tại các CSBCTXH biểu lộ nhiều loại tổn thương về tâm lý được thể hiện ra hành vi bên ngoài như: Mất đi sự ham thích về sinh lực. Trẻ buồn, lo lắng và rất khó tập trung. Đôi khi căng thẳng quá trẻ trở nên quá hiếu động, bứt rứt, chạy nhảy khắp nơi, không thể ngồi yên, dễ bị kích động [4, tr.72].); Hung hăng và phá phách (Trẻ đâm ra hung hăng và phá phách khi có cảm xúc mạnh do không thể diễn tả tâm trạng bằng lời nói, trẻ có thể đánh đập người khác khi em cảm thấy căng thẳng, tức giận hoặc sợ hãi. Trong nhiều trường hợp, trẻ không tin tưởng vào người lớn nếu trẻ đã từng bị người lớn đối xử thô bạo. Tuy nhiên, có khi trẻ mồ côi lại bám chặt người lớn như sợ bị bỏ rơi, có khi trẻ lại không muốn đem lòng thương mến ai [4, tr.72]); Buồn bã và rất dễ nổi cáu.

Một số biểu hiện hành vi: TEMC sống tại các CSBCTXH thường có biểu hiện sống thu mình, tự ty trong giao tiếp, luôn có cảm giác bị kỳ thị vì mồ côi [2, tr.224]. Cụ thể trẻ có những biểu hiện hành vi sau đây: Trẻ thường thích ngồi lặng lẽ một mình, gương mặt thường buồn rầu, đôi mắt thường bất động; Khi gặp các bạn cùng lứa chưa quen biết hoặc người lạ các em thường không nói, không giao tiếp; Dù là ở CSBCTXH hay ở trường trẻ luôn có cảm giác là người

* ThS, Trường Đại học Nông Lâm Bắc Giang

khác không quý mến mình hoặc kỳ thị mình vì mình là một đứa trẻ mồ côi.

2.1.2. Đặc điểm về môi trường sống: Khi được chuyển vào sống tại các CSBTEXH, tất cả TEMC đều phải học cách để thích nghi với môi trường sống mới, hoàn toàn khác với môi trường sống trước đây của các em. Hầu hết các em dù nhỏ tuổi nhưng đã hiểu được hoàn cảnh khó khăn của bản thân, các em luôn cố gắng để chăm ngoan, nghe lời người bảo trợ, nhân viên giáo dục của CSBTEXH. Sau một thời gian, các em sẽ dần thích nghi với những quy định, nề nếp tại CSBTEXH. Tuy vậy, một bộ phận TEMC từng “sống lang thang trên đường phố và đã hình thành một số thói quen không phù hợp như: không đánh răng, ngủ ở dưới đất...” [2, tr.162]. Vì vậy, khi trẻ bắt đầu đi học hoặc quay trở lại trường học sau một thời gian bỏ giữa chừng, việc giữ trật tự trong lớp, làm bài tập cô giao trên lớp hay ở nhà đối với những trẻ này ban đầu rất khó khăn. Đồng thời, những nội quy của nhà trường như đi học đúng giờ, mặc đồng phục, bảo vệ môi trường xung quanh cũng luôn cần sự nhắc nhở và giám sát.

Một bộ phận nhỏ TEMC sống tại các CSBTEXH từng sống lang thang trước khi vào CSBTEXH thường có xu hướng sống tự do, thích lấy đồ của người khác ở trường và ở nhà [2, tr.162]. Trẻ em chưa hình thành nhân cách ổn định, việc các em lấy đồ của người khác vì những sở thích trẻ thơ hoặc do quá thiếu thốn là một đặc điểm hoàn toàn có thể lý giải được.

2.2.3. Đặc điểm về nhu cầu học tập và phát triển: TEMC sống tại các CSBTEXH trong độ tuổi TH đều muốn được đến trường kể cả những em đã từng phải bỏ học giữa chừng vì hoàn cảnh gia đình. Tuy nhiên, vẫn có một số trẻ sợ đến trường vì những nguyên nhân chính sau đây: Nhiều trẻ đã bỏ học một thời gian khá dài trước khi đến với các CSBTEXH; Nhiều trẻ được chuyển từ vùng sâu vùng xa đến các CSBTEXH tại các trung tâm hoặc thành phố, nên khi đi học khả năng tiếp thu không theo kịp các bạn của môi trường mới; Một số trẻ còn mang nhiều tổn thương tâm lý do sự mất mát của bố mẹ hoặc bị chia cắt với bố mẹ, các em chỉ muốn thu mình, không muốn gặp gỡ và tiếp xúc với những người mới như thầy cô, bạn bè ở nhà trường mới; Một số em bị bắt nạt học đường hoặc bị các bạn kỳ thị ở trường TH sẽ không muốn đi học, không muốn đến trường vì sợ bị đánh hoặc có cảm giác tủi thân khi thấy bạn bè có bố mẹ đưa đón ở trường học; Nhiều trẻ chưa thạo tiếng Việt vì các em thuộc con em đồng bào các dân tộc thiểu số không nói tiếng Kinh, những HS này rất ngại ngần khi phải xuất hiện ở trường học và các em thường muốn lẩn tránh

việc đi học.

2.2.4. Đặc điểm năng lực hình thành từ hoàn cảnh xuất thân và môi trường sống: Hầu hết TEMC bậc TH đã sống tại các CSBTEXH trong một khoảng thời gian nhất định đều có khả năng tự lập mà những đứa trẻ sống với cha mẹ có thể chưa làm được. Cụ thể, trẻ có thể tự làm được những việc sau đây: Việc vệ sinh cá nhân, hiếm khi có ai làm thay hoặc giúp đỡ trẻ những việc đánh răng, rửa mặt, tắm giặt...; Tự học một mình, tự sắp xếp góc học tập, tự chuẩn bị sách vở, quần áo để đến trường; Tự đến trường cùng các bạn hoặc anh chị bằng cách đi bộ hoặc đi bằng xe đạp; Tham gia vào các công việc của gia đình thay thế và CSBTEXH như nấu cơm, chăm sóc cây cối, vệ sinh nơi ở...

TEMC sống tại các CSBTEXH có khả năng chịu đựng khó khăn thiếu thốn do không có sự bao bọc, chiều chuộng của người lớn. Bất cứ một đứa trẻ nào trong độ tuổi TH cũng có những nhu cầu về những món ăn hay đồ chơi, đồ dùng học tập, quần áo đẹp. Nhưng TEMC sống tại các CSBTEXH gần như không bao giờ đòi hỏi về những nhu cầu này cũng như không bao giờ than phiền về điều đó..

TEMC sống tại các CSBTEXH do chính hoàn cảnh khắc nghiệt đã hình thành cho các em những phẩm chất và năng lực mà những trẻ luôn được chăm lo bao bọc có thể chưa hình thành được. Trong độ tuổi TH mà các em có những khả năng tự lập cao, khả năng chịu đựng thiếu thốn như vậy chính là một điểm mạnh để sau này các em dễ dàng vượt qua những khó khăn thử thách của cuộc sống. Điều này giúp GV có thể lấy các em làm tấm gương vượt khó để GDc cho HS khác trong lớp học hòa nhập.

2.2. Thực trạng nhu cầu giáo dục hòa nhập của TEMC sống tại các CSBTEXH từ tiếp cận tâm lý - xã hội

Để tìm hiểu đặc điểm tâm lý của TEMC, ta tiến hành phân tích phiếu trưng cầu ý kiến và phỏng vấn sâu đội ngũ GV, học sinh (HS). Kết quả thu được như sau: Ở nội dung “TEMC thường nhút nhát, tự ti, ít khi thể hiện mình trước lớp” có tới 35,10% GV đồng ý và nội dung “TEMC thường có biểu hiện buồn bã, thu mình, không vui vẻ như các bạn cùng lớp” có 27% GV đồng ý, như vậy có khoảng 1/3 TEMC còn rất nhút nhát, tự ti, chưa thể hòa đồng trước tập thể. Ở nội dung “Khi buồn, TEMC thường ngồi một mình mà không chia sẻ với bạn bè hoặc thầy cô”, có 45,90% GV được hỏi đồng ý với nội dung trên, chính vì sự tự ti, bi quan về cuộc sống mồ côi dẫn đến trẻ luôn ở trạng thái “buồn tủi” cho bản thân và luôn nghĩ rằng “không ai có thể giúp đỡ cho mình”. Ở nội dung “TEMC thường xuyên kể với bạn bè, thầy/cô về nơi

mình đang sống là CSBTEXH”, có 35,10% GV xác nhận là có, 27% giáo viên được hỏi còn phân vân, điều này cũng để kiểm chứng cho các nội dung số 1,2,3 về sự mặc cảm, tự ti của trẻ khi sống trong các làng SOS. Nội dung “Trong lớp, trong trường có những bạn kỳ thị TEMC sống ở CSBTEXH” và “Phụ huynh của trẻ bình thường không muốn con mình chơi với TEMC sống trong các CSBTEXH”, 18,90% GV được hỏi cho rằng có hiện tượng này diễn ra [4], đây là con số không lớn tuy nhiên cũng ảnh hưởng không nhỏ đến quá trình hòa nhập của trẻ.

TEMC đang học hòa nhập tại các trường TH về cơ bản đã thích nghi với việc học tập của nhà trường và hòa đồng với các bạn trong lớp, trong trường. Tuy nhiên, có khoảng 16,20% TEMC có kết quả học tập chưa đạt mục tiêu theo tiến độ chung của nhà trường cần được bồi dưỡng theo chương trình riêng. Có khoảng 1/3 GV đồng ý rằng, TEMC còn tự ti, nhút nhát, không thể hiện mình trong lớp và hay buồn một mình, không cởi mở hòa nhập cùng các bạn [4]. Đa số TEMC còn vi phạm về tính tuân thủ nội quy, nề nếp của nhà trường. Đối với những HS học hòa nhập trong lớp cùng TEMC sống tại các CSBTEXH, có một số lượng nhỏ HS chưa biết yêu thương chia sẻ với bạn là TEMC mà có ý coi thường, phân biệt giữa bạn có gia đình bình thường, có điều kiện vật chất tốt với những TEMC đến từ các CSBTEXH. Bên cạnh đó, một số phụ huynh còn kỳ thị với TEMC sống tại các CSBTEXH.

2.3. Giải pháp trợ giúp hòa nhập ở trường học tiểu học cho TEMC tại các CSBTEXH

2.3.1. Xây dựng môi trường hòa nhập cho HS ở trường tiểu học: Tăng cường sự tương tác giữa HS trong lớp, trong trường với trẻ em mồ côi sống tại các CSBTEXH. Đối bạn cùng tiến: Đối bạn cùng tiến là hình thức bạn bè giúp đỡ nhau trong học tập để cùng tiến bộ. Việc giúp đỡ nhau có lợi cho cả hai phía: người được giúp đỡ và người giúp đỡ. Trẻ giúp đỡ nhau dễ hơn người lớn giúp đỡ trẻ vì giữa trẻ có tiếng nói chung. Chúng dùng ngôn từ của chúng, biểu đạt theo cách hiểu của chúng và không bị mặc cảm, e ngại với nhau. Vòng tay nhân ái: TEMC sống tại các CSBTEXH rất thiếu tình thương yêu ruột thịt, thiếu tình thương yêu gia đình, vì vậy GV nên tạo ra cho các em một vòng tay yêu thương, quan tâm, hỗ trợ giúp đỡ từ những người xung quanh. Thông qua vòng tay nhân ái, những học sinh là bạn bè của TEMC sẽ là lực lượng tuyên truyền tốt nhất đến phụ huynh cũng như những cá nhân tổ chức thiện nguyện khác.

2.3.2. Tạo lập văn hóa tôn trọng và không phân biệt đối xử trong nhà trường tiểu học hòa nhập: Tại Việt Nam, nhà trường tiểu học là môi trường xã hội

hóa bắt buộc đầu tiên của trẻ em theo chủ trương phổ cập GD và Luật GD. Xây dựng văn hóa là việc làm cần thiết trong mọi nhà trường nói chung, nhà trường TH nói riêng. Đối với những trường tiểu học có TEMC sống tại các CSBTEXH theo học, việc tạo lập văn hóa tôn trọng và không phân biệt cần được triển khai từ chủ trương đến nhận thức và hành vi của lãnh đạo nhà trường, GV- nhân viên, HS và phụ huynh của nhà trường

2.3.3. Hỗ trợ năng lực hòa nhập ở trường tiểu học cho TEMC sống tại các CSBTEXH: Cần hỗ trợ TEMC những năng lực hòa nhập sau đây để TEMC sống tại các CSBTEXH có thể hòa nhập ở trường tiểu học: GD khả năng vượt qua tổn thương tâm lý cho TEMC sống tại CSBTEXH; Rèn luyện kỹ năng giao tiếp ở trường tiểu học cho TEMC sống tại các CSBTEXH; GD tính tuân thủ nội quy, nề nếp ở trường tiểu học cho TEMC sống tại các CSBTEXH; Hỗ trợ học tập các môn cơ bản cho TEMC sống tại các CSBTEXH

3. Kết luận

TEMC sống tại các CSBTEXH có nhu cầu GDHN rất lớn từ góc độ tiếp cận TL-XH. Điều quan trọng nhất trong quá trình GDHN ở trường tiểu học cho TEMC sống tại các CSBTEXH chính là cần xác định được những mục tiêu rõ ràng từ năng lực và nhu cầu của chính HS. Nhà trường hòa nhập và GV dạy hòa nhập cần thiết kế được chương trình GDHN phù hợp với nhu cầu đặc biệt của từng HS là TEMC sống tại các CSBTEXH, điều chỉnh chương trình, dạy học phụ đạo, hỗ trợ thông qua KHGDCN để HS thích nghi kịp với những giờ học trên lớp. Đặc biệt, quá trình GDHN cần được diễn ra trong một môi trường hòa nhập tích cực. Hỗ trợ học tập cho từng HS là TEMC sống tại các CSBTEXH cần được tiến hành tổ chức một cách quy củ với phương thức kiểm tra đánh giá phù hợp.

Tài liệu tham khảo

1. Bộ LĐ - TB & XH (2015), *Dự thảo Đề án đổi mới, phát triển trợ giúp xã hội giai đoạn 2015 - 2020 và tầm nhìn đến 2030*, Hà Nội.
2. Đoàn Thị Hương, Đặng Hoàng Minh (2012), *Kiến thức - kỹ năng làm việc với trẻ em sống trong trung BTXH và làng trẻ mồ côi*, Nxb VHNT, Hà Nội.
3. Nguyễn Hồng Kiên, Trần Văn Công, Lại Yến Ngọc, Trần Thị Quỳnh Trang, Trần Thị Thu Hằng (2015), “*Thực trạng chính sách An sinh xã hội cho TEMC đang sống tại các Trung tâm BTXH Việt Nam*”, Kỷ yếu HKQT quốc tế của Trường ĐH ĐHXH 2 - TP.HCM, Nxb ĐHQG TP. HCM.
4. Nguyễn Thị Nhẫn, Huỳnh Minh Hiền (2011), *An sinh nhi đồng và gia đình*, NXB Thanh niên, Hà Nội.